

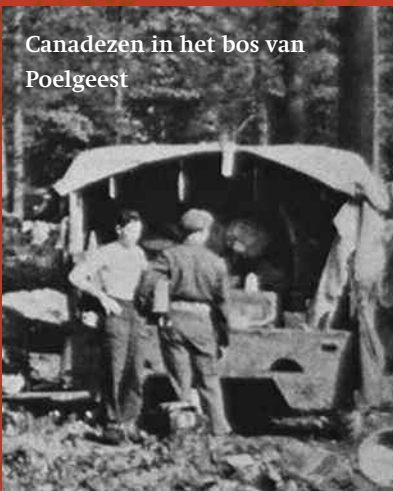
OVER Oegstgeest

Halfjaarlijks tijdschrift
22e jaargang nummer 1
Maart 2010
Losse nummerprijs: € 4,50

EEN UITGAVE VAN DE VERENIGING OUD OEGSTGEEST



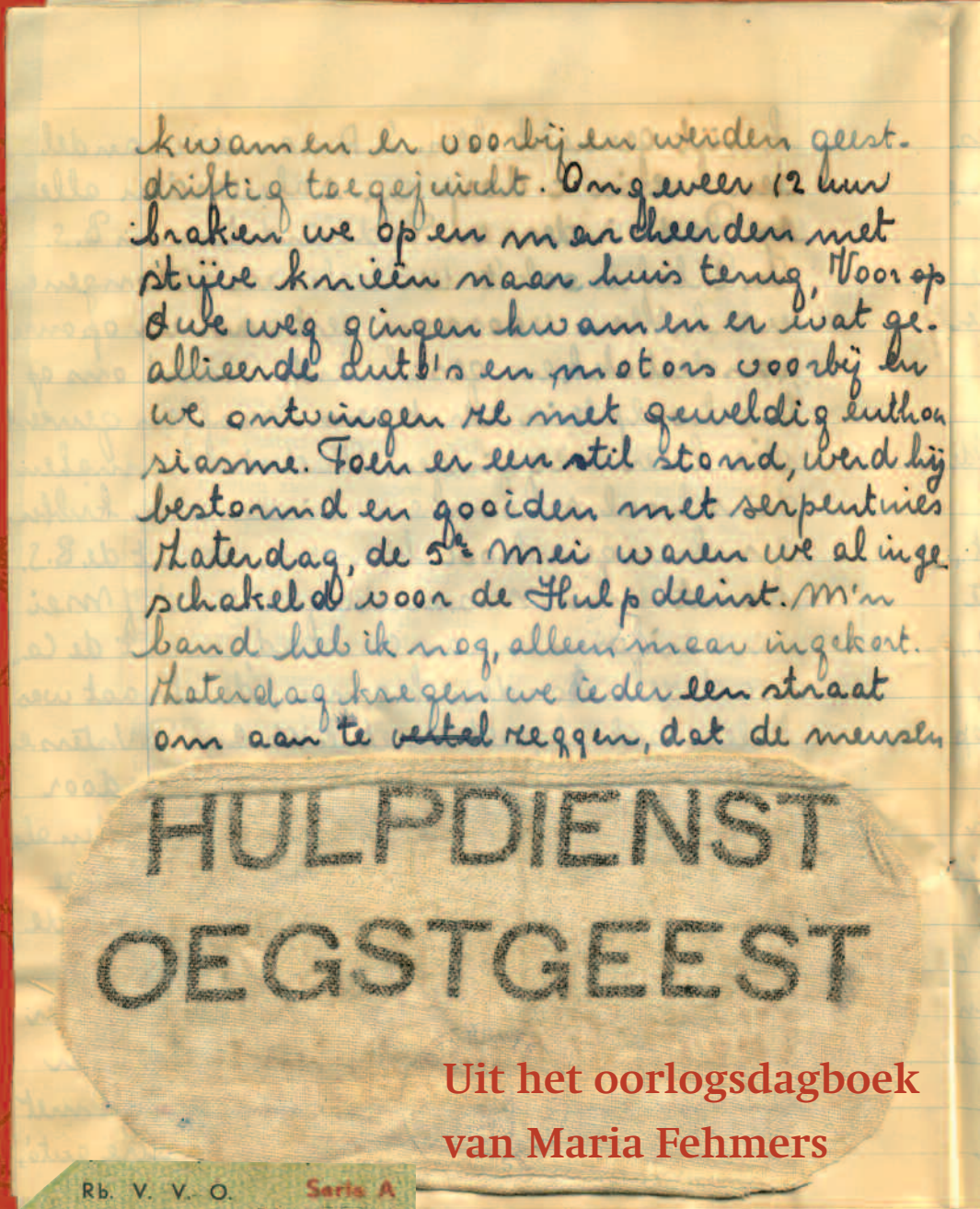
Juli '42: Oegstgeest krijgt een NSB-burgemeester



Canadezen in het bos van Poelgeest



RAF-piloot en commandant Ed Rigby



HULPDIENST
OEGSTGEEST

Uit het oorlogsdagboek van Maria Fehmers



Inhoud

Nieuw 'jasje' voor het tijdschrift

Zoals u gemerkt hebt is het tijdschrift verstuurd in een polyethyleen envelop. We hebben hiervoor gekozen omdat polyethyleen vanuit het milieu gezien een van de meest vriendelijke materialen is. Het is, ten opzichte van de tot nu toe gebruikte papieren envelop, een zuinige grondstof; de fabricage is schoon en doelmatig en het is uitermate geschikt voor hergebruik. Bovendien is het goedkoper dan de papieren envelop en ziet u ook nog in één oogopslag dat het nieuwe tijdschrift van de Vereniging op de deurmat ligt.

COLOFON

Over Oegstgeest, voorheen Vereniging Oud Oegstgeest presenteert (VOOP).
Hoofredactie: Anke Casteel
Bijdragen: Sylvia Braat, Carla de Glopper-Zuijderland, Freek Lugt, Joke Nieuwenhuis, Miep Smitsloo, Frits Spieksma, Willy Tordoir, Kees Wolthuis
Vormgeving: Tra[design]
Druk: Drukkerij Karstens
Oplage: 850

VERENIGING OUD OEGSTGEEST

Bestuur

Voorzitter: Harry Visser
Secretaris: Margriet Lugt
Penningmeester: Hans Knook
Lid: Marieke van Haaren
Lid: Marlies Merkestein
Lid: Nenke van Wermeskerken

Secretariaat

Nassaulaan 45, 2341 EC Oegstgeest
Telefoon 071 517 03 02
secretaris@oudoegstgeest.nl
www.oudoegstgeest.nl
Lidmaatschap VOO: € 17,50
Bankrekening 56.69.41.538

Ereleden

Mr. J.J.L. de Soeten (1994)
L. Driessen (1998)
Ir. P. Hellinga (2006)

Hoewel aan de samenstelling van deze uitgave de grootst mogelijke zorg is besteed, kan de uitgever, (hoofd)redactie en auteurs niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele fouten noch kunnen aan de inhoud rechten worden ontleend.

In mei wordt in Nederland op tal van manieren herdacht dat 65 jaar geleden een eind kwam aan de Tweede Wereldoorlog. Dat die oorlog ook niet ongemerkt aan Oegstgeest voorbij is gegaan is uitvoerig gedocumenteerd in boeken als *Oegstgeest in bange dagen* en *Oorlogsgraven in Oegstgeest*, maar in voorgaande jaren ook in het tijdschrift van de VOO. Toch zijn er altijd weer nieuwe verhalen te vertellen. Aan de hand van recent gevonden dagboeknotities, van archief onderzoek, en aan de hand van foto's. In dit nummer treft u een aantal nog niet gepubliceerde oorlogs- en bevrijdingsherinneringen aan.

Dat Oegstgeest ook ver buiten de landsgrens naam heeft wordt duidelijk uit de beschrijving van twee schilderijen waarop Oegstgeest in het verleden staat afgebeeld. Beide schilderijen behoren tot de collectie van Amerikaanse musea.

In gesprek met... ► 3

In dit artikel worden de herinneringen van Maria Fehmers-Schlatmann en Gerard Sira aan de oorlog in Oegstgeest opgetekend. De tekst wordt opgesierd met prachtige bewaard gebleven etiketten en wikkels van alle heerlijkheden die door de bevrijders werden verspreid.

Margaretha van Mechelen en Oegstgeest ► 7

Een schilderij van Esaias van de Velde uit 1619 toont een bezoek van Margaretha van Melchelen aan Oegstgeest. Naar wie deze Margaretha was en in welke relatie ze stond tot Maurits, Prins van Oranje, heeft Kees Wolthuis onderzoek verricht.

'Het huisje met de heg' ► 10

De oproep om meer informatie over een onbekende foto in het fotoarchief van de gemeente Oegstgeest heeft bijzondere reacties opgeleverd. Aan de hand daarvan is inmiddels letterlijk 'in kaart gebracht' waar het huis heeft gestaan.

Uit het Archief ► 11

Carla de Glopper heeft voor dit nummer van het tijdschrift de prachtige poster gekozen die gemeenten in 1945 namens het koninklijk huis kregen toegestuurd.

Burgemeester O.L.J. Sikkens ► 14

In de burgemeesterserie dit keer wetenswaardigheden over de ambtstermijn van NSB burgemeester Sikkens, die van 1942-1945 burgemeester van Oegstgeest was.

Waar? Of niet waar? ► 18

De terugkerende vraag waar nu precies de Engelse vliegers van de neergestorte Halifax bommenwerper begraven liggen, wordt in deze column beantwoord.

Boekenpagina ► 19

Een recensie van *Een Perzisch kleed in ruil voor een kistje aardappels*, een dagboek over de oorlog in Oegstgeest. Voor leden verkrijgbaar met korting.

Een kunstzinnige blik ► 20

In dit artikel wordt het leven en werk van de schilder Jan Steen belicht, die zich ook door Oegstgeest heeft laten inspireren.

In Beeld ► 24

Een foto gemaakt in het bos van Poelgeest voert ons terug naar de bevrijding in 1945.

Uit het oorlogsdagboek van de 16-jarige Oegstgeestse Maria

‘Iedereen beseft wat het is om weer vrij te zijn’

Al eerder verscheen in het tijdschrift ‘Over Oegstgeest’ een reeks artikelen onder de titel ‘In gesprek met...’, waarin oudere Oegstgeestenaren de lezer deelgenoot maakten van het leven in Oegstgeest in vroeger dagen. Die mondelinge geschiedschrijving krijgt in dit artikel een vervolg door een gesprek met twee Oegstgeestenaren die over hun gedachten en gevoelsleven tijdens de oorlogsjaren praten.

DOOR MIEP SMITSLOO-DE GRAAFF

‘1 januari 1945. Vandaag, op de 1^e dag van ’t nieuwe jaar, wil ik mijn dagboek beginnen, zodat ik alle gebeurtenissen van deze gekke tijd ’n beetje kan onthouden.’

Het schriftje valt bijna uit elkaar. De nu 80-jarige Maria Fehmers-Schlatmann heeft er lang naar lopen zoeken – ze heeft er 65 jaar niet naar omgekeken! Dat was niet nodig. “Ik wist ’t allemaal toch nog wel.”

Het is een stille getuige van de laatste oorlogsmaanden, want in keurig en regelmatig handschrift beschrijft de Oegstgeestse de laatste maanden voor de overgave van de Duitsers, evenals de verwarrende en vreugdevolle periode daarna.

Gelardeerd met krantenknipsels, bonkaarten (veel was op de bon) en etiketten (van gedropte levensmiddelen) geeft dit kostbare kleinood een levendig beeld van de periode januari tot medio juli 1945. Niet alleen van het leven van de nog jonge Maria, maar ook van het dorp Oegstgeest.

Maria haalt 65 jaar na dato herinneringen op. Ze doet dat aan de hand van het dagboekje en in aanwezigheid van Gerard Sira, een plaatsgenoot die ook vele herinneringen aan de periode 1940-1945 heeft liggen. Gerard kwam ter wereld in het buurtschap Poelgeest, gelegen naast het gelijknamige bos.

Gerard en Maria hebben elkaar lang geleden al via de Vereniging Oud Oegstgeest leren kennen. Samen maken ze het gesprek levend; ze vullen elkaar op en aan.

Maria was elf toen de oorlog uitbrak. “Je voelde al maanden van tevoren de spanning, je zag de soldaten, je las de berichten over de mobilisatie, maar echt veel wist je niet. Als volwassenen over de toestand praatten, werden kinderen weggestuurd. Zo ging dat in die tijd.

Mijn tante belde op, in die nacht van de 10^e mei, dat het zo ver was. We woonden op de Juffermansstraat en gingen,

uit angst voor bombardementen, maar beneden slapen.” Gerard kende ook angst, omdat “vlak bij ons woonhuis, in het bos van Oud-Poelgeest, sinds de mobilisatie, eind 1939, Nederlandse militairen gelegerd waren. Ze sliepen in tenten, in het bos en in het koetshuis, voor zover ik me kan herinneren. Als kinderen vonden we dat maar wat spannend, die mannen in uniform!”

Maria: “Ik kwam nooit in het bos zelf, dat was een terrein waarvan je wist dat je er niet thuishoorde. Of de militairen in die begindagen van de oorlog in paniek waren, weet ik niet. Van chaotische sferen in die dagen staat me niets bij. We sloegen de militairen vaak en graag gade, bijvoorbeeld vanaf het schuurtje naast de Gemeenteschool, want daar bivakkeerden ze ook. De Willibrordschool was ook in beslag genomen, dus onze school was verdeeld over verschillende plekken.”

Flarden herinneringen komen bovendien, al dan niet aangevuld door wat Gerard nog uit het geheugen kan opdiepen. Maria: “Ik weet nog dat ik Duitse soldaten zag huilen, omdat ze naar Rusland zouden worden gestuurd.

Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen
41	42	43	44	45	46	47	48
Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen	Aardappelen
41	42	43	44	45	46	47	48
ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN
241	246	251	256	261	266	271	276
ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN
242	247	252	257	262	267	272	277
ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN
243	248	253	258	263	268	273	278
ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN
244	249	254	259	264	269	274	279
ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN	ALGEMEEN
245	250	255	260	265	270	275	280
BOTER	BOTER	BOTER		BOTER	BOTER	BOTER	
41A	42A	43A		45A	46A	47A	
41B	42B	43B		45B	46B	47B	
BOTER	BOTER	BOTER		BOTER	BOTER	BOTER	
RESERVE	RESERVE	RESERVE	RESERVE	RESERVE	RESERVE	RESERVE	RESERVE
A97	A98	A99	A100	A101	A102	A103	A104
TAPTEMELK	TAPTEMELK	TAPTEMELK	TAPTEMELK	TAPTEMELK	TAPTEMELK	TAPTEMELK	TAPTEMELK
41	42	43	44	45	46	47	48

En originele distributiekaart, afkomstig uit het dagboek van Maria. Met deze kaart konden inwoners van Oegstgeest ‘op de bon’ levensmiddelen of goederen kopen.

Ik zei nooit wat tegen die Duitsers, uit angst dat ik als mof-
fenmeid bestempeld zou worden. Mijn vader praatte wel
eens met de soldaten – ze waren nog zo jong, misschien 18,
19 jaar!

Wat wist je verder? Via de illegale radio ving je wel eens
iets op. Mijn vader had in de serre tegen de muur een land-
kaart van West-Europa; met speldjes gaf hij aan hoe ver de
geallieerden gevorderd waren. Ik moest wel eens een ille-
gaal blaadje wegbrengen, dat vond ik eng. Er is nooit wat
gebeurd gelukkig.”

Duidelijke herinneringen zijn er wel aan de jaren '43-'44.
“De Duitsers warmden bij ons, in het huis naast de
Gemeenteschool waar zij waren ondergebracht, de ketels
met hun eten op. In de school zelf was daar geen mogelijk-
heid voor. Helaas kregen wij daar niets van. Voor Oegst-
geestenaren was een aparte gaarkeuken, ook vanuit die
Gemeenteschool. Later heb ik ergens gelezen dat Oegst-
geestenaren, die hielpen bij het uitdelen van dit karige
eten, een dubbele portie uit de gaarkeuken kregen! Schan-
dalig vond ik dat.”

Uit het dagboek:

*‘Vanuit het raam van Tonny's kamertje heb ik een mooi gezicht op
Oegstgeest, ons dorp, en op de mensen die met pannen en potjes en
emmers de bonensoep halen van de gaarkeuken. Er stijgt net weer
'n V1 op, ik hoop dat hij maar in zee valt’.*

DOLLE DINSDAG

6 september 1944. Dolle Dinsdag, ook zo'n markerings-
punt. Zowel Gerard als Maria herbelevden de hectiek van
toen, de opluchtende gedachte nu bevrijd te zijn. Twee

NSB-gezinnen vluchtten met onbekende bestemming uit
de Juffermansstraat.

Hoe anders zou het lopen: er kwam nog een hongerwinter
aan. De grote domper, die voor ontelbare Oegstgeestenaren
kou en honger met zich zou meebrengen. Hoewel honger
een woord was dat Maria van haar moeder niet mocht
gebruiken. Ze moest het over 'trek' hebben.

Uit het dagboek van Maria:

*‘Wie had nou gedacht dat je nog eens tulpenbollen in je stampot,
in je pannenkoeken en zelfs als versnapering kan gebruiken? 't Is
best wel lekker, 'n beetje zoet, maar 't spaart tenminste piepers uit,
die we nog zo weinig hebben, nog ongeveer anderhalf kistje’.*

RAZZIA'S

Tegelijk bleef de wurgende angst voor de razzia's, zelfs nog
in de laatste maanden, ook ons dorp beheersen.

*‘Ook is er de onrust over de mannen en jongens sinds zo al een
paar dagen razzia's bezig zijn. Zondags in de kerk kan je wel door
de mannenkant schieten. Vooral nu Theo v.d. Oord doodgeschoten
is*, word je met de dag meer vervuld met haat tegen de Duitsers, al
is 't niet erg Christelijk.’*

Vertelt Maria: “April 1945: het moment waarop ik mezelf
op het kerkhof zie zwaaien naar de piloten, die allerlei
etenswaren dropten. Pakketten met bijvoorbeeld kaakjes,
maar ook cervelaatworst, blikjes bacon, Irish stew, ched-
darkaas.

Uit Zweden werd meel aangevoerd – met boter! Bakker De
Groot uit de De Kempnaerstraat bakte het echte Zweedse
wittebrood met het meel, dat ons land per boot werd bin-
negebracht. Nooit zal een broodje meer zo lekker smaken.
We kregen van mijn moeder ieder ons eigen brood, met de
waarschuwing niet alles tegelijk op te eten. Hoe moeilijk is
dat om die tip ter harte te nemen, als je zo'n immense hon-
ger hebt?”

Op 2 april 1945 schrijft Maria in haar dagboek:

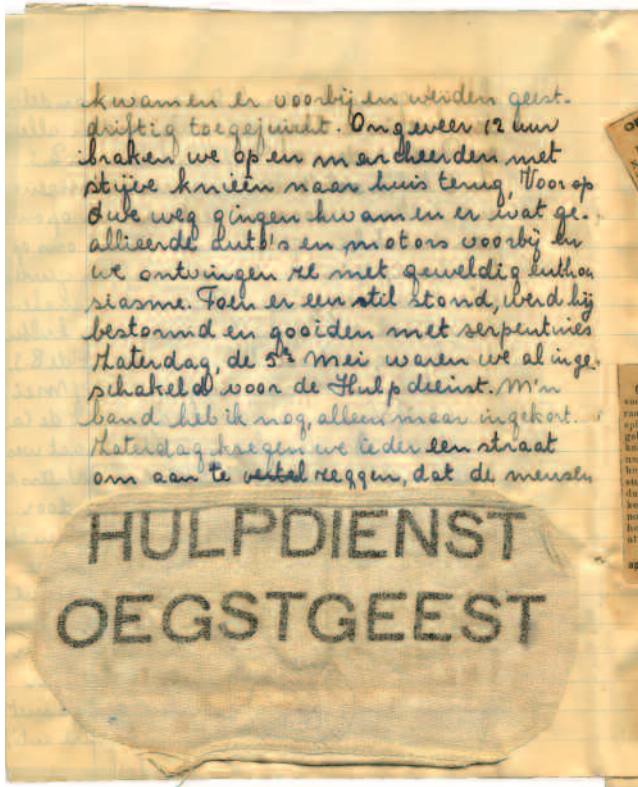
*‘De oorlog gaat gelukkig geweldig. Op 9 maart zijn de eerste Ame-
rikaanse troepen over de Rijn gestoken en langzamerhand staken
ze op meer punten over. Keulen viel en nu, een nieuw offensief. ()
Bij duizenden geven de Duitsers zich over.’*

In de tussentijd bleef het bijeenprokkelen van voldoende
eten een dagelijks terugkerend gevecht. Gerard herinnert
zich dat op de Willibrordschool in die tijd pakjes melk aan
althans de kleinste kinderen van het dorp werden uitge-
reikt.

Uit het dagboek: “t Etensvraagstuk wordt hoe langer hoe erger.
In de krant staan een massa advertenties voor te ruilen goederen
voor levensmiddelen. De gekste dingen bieden ze aan. Ook bestaat
hier in Oegstgeest een ruilbeurs, waar van allerlei mogelijke en
onmogelijke rommel ligt, zoals speelgoed en schilderijen in ruil
voor levensmiddelen of brandstof.

* Theo van den Oord werd op 22 januari 1945 op 18-jarige
leeftijd langs de Laan van Alkemade in Oegstgeest door
de Duitsers neergeschoten toen hij probeerde te ont-
vluchten.





Gerard weet nog dat hij met een handkar richting Zoutkeetlaan liep, om daar krokusbollen te kopen. “En daar kreeg je een verschrikkelijke kriebelhoest van”. Hout voor de (nood)kachel kwam uit het Leidse Hout. Wat, zwakke geslacht? Maria en haar zusje zaagden alsof hun leven er van af hing en met bonzende harten. Want natuurlijk mocht je het in de crisisjaren dertig aangelegde Leidse Hout niet helpen afbreken, maar de nood was hoog. Om die reden had kasteel Oud-Poelgeest in die dagen ook geen sponningen meer in de ramen. Alles dat brandbaar was, werd gebruikt.

WEER VRIJ

Eindelijk was daar het langverwachte moment van victorie. De bezetter verliet Oegstgeest als een dief in de nacht, zo blijkt uit het dagboek. Half april schrijft Maria dat ze geen Duitser meer ziet in het dorp. ‘De twee oude Franse tanks hebben ze laten staan, die konden ze niet meenemen... In Leiden zitten volgens de verhalen nog 50 man.’ Zestien jaar is Maria als ze haar herwonnen vrijheid beschrijft. ‘We kunnen weer vrij gaan en staan en doen wat we willen.’ En wat doet ‘heel’ Oegstgeest op zo’n moment? De straat op gaan. ‘Overal blij gezichten. We paktten elkaar beet en dansten wat, we zongen niet, we durfden niet goed en alles was nog zo onwennig. ’t Was allang 8 uur geweest (normaliter spertijd) en iedereen liep nog op straat. In de verte hoorde je juichen en schreeuwen van mensen in de Kempenaerstraat. De bordjes van Julianalaan, Wilhelminapark enz. werden weer aangespijkerd, de mensen waren dol.’ Na de vreugde volgde de ontroering. Maria noteert hoe Oegstgeestenaren in de stromende regen naar de herdenking luisteren op die ene radio die er voor velen beschikbaar is.



Daarna trok ze zo snel mogelijk het dorp in om te helpen, daar waar ze nodig is. Klaarblijkelijk was er in het dorp meteen een hulpactie op gang genomen; Maria schrijft in dit verband over ‘alle Jeugdbewegingen van Oegstgeest’ die worden opgeroepen. Ook UVV-dames speelden daarbij een belangrijke rol. ‘De eerste boodschap was dat we moesten aanzeggen, dat de mensen hun stoepje en straat zo schoon mogelijk wilden maken, dat ons dorp zo een nette indruk op de Canadezen zou maken. De meeste beloofden ’t direct, maar sommigen vroegen of je een bezem had.’ De meisjes maken zich verdienstelijk door het schoonmaken van inderhaast door de Duitse officieren verlaten huizen, bijvoorbeeld aan de Oranjelaan 11. Na gedane arbeid bood het Witte Huis ontspanning met ‘harmoniscapelen door Jong Oegstgeest’. Een dag later zat de kerk stampvol dankbare en zichtbaar ontroerde Oegstgeestenaren. Maria signaleerde veel ‘opduikende onderduikers’. Na de hoogmis werd plechtig het Wilhelmus gezongen. ‘En het ging zo enthousiast, iedereen besefte, wat het was weer vrij te zijn en je zingen was als een belofte steeds trouw te blijven aan je land en naar je beste vermogen aan de opbouw van het vaderland mee te werken’.

GEBRUINDE KERELS

Vol spanning wachtten Maria en haar vriendinnen op het moment dat de Canadezen Oegstgeest zouden binnenrijden. “Het duurde eindeloos. We liepen maar heen en weer. Ze kwamen pas op 9 mei.” ‘Een onafzienbare rij auto’s met gebruinde, sportieve kerels, en grote auto’s, trucks, half-trucks en jeeps. De aanhangkarretjes zaten in een oogwenk vol. De auto’s moesten voor het hek van Poelgeest blijven staan en daar worden ze bestormd voor handtekeningen, sigaretten enz. De meisjes hebben ’t eerste woord’.

Althans, andere meisjes. Niet de 16-jarige Maria. “Daarvoor was ik nog veel te bleu, op die leeftijd was ik nog niet geïnteresseerd in jongens.”

Toen werd het eerste echte eten door de bevrijders verspreid en was de ergste honger van de Oegstgeestenaren gestild. Precies op tijd, zo weet Maria nu nog: “Toen de oorlog was afgelopen, had mijn moeder nog precies één kool.”

De Canadezen brengen ‘pork’, vlees, chocola, ham ‘en alle heerlijkheden, dus de hongerperiode was toen langzamerhand aan het verdwijnen’.

Wat daarvan nu, 65 jaar later, rest, zijn alle etiketten en wikkels van die heerlijkheden. Keurig ingeplakt in een dagboek, bewaard voor het nageslacht.



Streekgenoten

Honderden inwoners van Katwijk, Rijnsburg, Noordwijk en Valkenburg moesten in de laatste oorlogsmaanden nog verkassen: de Duitsers vorderden hun woningen, omdat deze in de vuurlinie ofwel in het spergebied lagen. Gerard weet dat velen van hen na de oorlog in Oegstgeest zijn blijven wonen; klaarblijkelijk wortelden zij snel in ons dorp.

Adoptie Berlicum

Hoe arm Oegstgeest aan het einde van de oorlog ook was: het dorp ‘adopteerde’ een andere plaats in Nederland. Het zou Berlicum worden. Alles dat men hier kon missen, meubels, dakpannen, tegels, noem maar op, dat ging naar de geadopteerde ‘vriendschapsstad’. Vandaar, vertelt Maria, dat Oegstgeest nu nog een Berlicumstraat rijk is.

Margaretha van Mechelen en Oegstgeest

Een schilderij dat nu in het Minneapolis Institute of Arts hangt toont een stukje geschiedenis van Oegstgeest. Op het schilderij is afgebeeld Margaretha van Mechelen, geliefde van Maurits van Nassau, prins van Oranje. Samen hadden ze drie zonen. Dit artikel toont haar relatie aan met Oegstgeest.

DOOR KEES WOLTHUIS

Jonkvrouw Margaretha van Mechelen (afb. 1) werd ca. 1581 te Lier geboren als dochter van jonkheer Cornelis van Mechelen en Barbara van Nassau. De laatste stamde af van een bastaard tak van graaf Jan IV van Nassau, betovergrootvader van Maurits, prins van Oranje (afb. 1). Vrij snel na Margaretha's geboorte overleden de beide ouders. Besloten werd de drie wezen, Margaretha, haar zuster Wilhelmina en haar broer Anthonis door de tantes, zusters van Barbara, groot te laten brengen.

Deze zusters, Johanna en Adriana van Nassau waren tot 1571 nonnen in de Leeuwenhorst geweest. Ze vluchten voor de geuzen naar Leiden, waar ze in 1582 een huis aan de voornamen Papengracht kochten. Een groot en belangrijk perceel met een poort naar het Rapenburg (zie afb. 2). Hun zuster Cornelia, non in Delft, had zich ook bij hen gevoegd. Evenals drie andere nonnen, waardoor het huis het 'Hof van Zessen' (nu de achterkant van de noordelijke

vleugel van het Rijksmuseum van Oudheden) werd genoemd. De drie wezen werden in oktober 1583 door de tantes opgenomen en grootgebracht. Vanaf 1590 keerden de Staten Generaal een ondersteuning van f 150 per jaar aan Margaretha en Wilhelmina uit, afkomstig uit de goederen van de Leeuwenhorst.

Margaretha van Mechelen, een oudere achternicht van onze Margaretha was, na vertrek van Louise de Coligny naar Frankrijk, in dienst getreden van Maria gravin van Hohenlohe. Maria was een halfzuster van Maurits, prins van Oranje. Het is waarschijnlijk dat Margaretha en Maurits zich, omstreeks 1600 in Delft, ten huize van Maria hebben ontmoet.

WEL KINDEREN, GEEN HUWELIJK

Zeker is dat Maurits vanaf 1601 voor Margaretha heeft gezorgd. Omstreeks dat jaar werd hun eerste zoon Willem geboren, gevolgd door Lodewijk (ca.1602) en Maurits (ca.1604). Tot een huwelijk is het nooit gekomen. De meest waarschijnlijke reden is het karakter van Maurits geweest. Een huwelijk paste niet bij hem of zoals de Franse minister Villeroy meende: zijn geest is niet geneigd tot een dergelijke onderwerping. Omstreeks 1610 kwam er een eind aan de verhouding. De vriendschap bleef tot het eind bestaan, mede doordat de zonen als volwaardige leden aan het hof

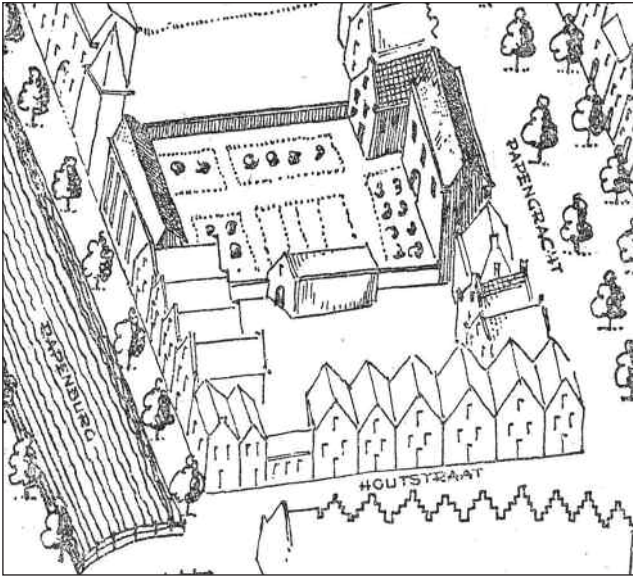


Afb. 1 Maurits, prins van Oranje

School Michiel Jansz. van Mierevelt (particuliere collectie, foto's RKD, Den Haag).



Margaretha van Mechelen



Afb. 2 Hof van Zessen, Papengracht. Met nieuwe poort (1640) naar Rapenburg (Leids Jaarboekje 1945, tekening ca. 1670).

werden opgevoed. In 1613 kocht Margaretha een fraai huis aan de Houtstraat O.Z. (nu noord deel van Plein 23), in Den Haag dat zij in 1627 verkocht aan Constantijn Huygens. Waarschijnlijk heeft ze daarna tot 1635 in 'De Regenboog' in de Zuidpolder (nu Lamgroen) gewoond. Haar positie was een moeilijke. Ze zocht daarom afleiding buiten Den Haag. Ze bezocht regelmatig de stoeterij van Maurits te Rijswijk en ook kasteel Abtspoel te Oegstgeest.

MARGARETHA EN OEGSTGEEST

Foy van Brouchoven (afb. 3), toen rentmeester van Rijnland en later schepen en burgemeester van Leiden, kocht in 1591 van de Staten van Holland het afgebrande kasteel Abtspoel. De Leidenaren hadden dit, voor het beleg van 1574, afgebrand om te voorkomen dat de Spanjaarden zich hier zouden nestelen. Waarschijnlijk hebben de nog bestaande

muren als basis gediend voor een snelle herbouw van Abtspoel, gelegen op de plaats waar nu het voetpad van de Mathenesselaan uitkomt op de Abtspoelweg. Dit verklaart de onregelmatige aanleg van het kasteel (afb. 4).

Voor Foy en zijn vrouw Lysbeth van Boschhuizen (zie afb. 3) was Abtspoel een buitenhuis, dat hen de gewenste sociale status bracht. Margaretha moet in haar Leidse tijd vriendschap hebben gesloten met de van Brouchovens. Niet alleen bewogen de beide families zich in de zelfde sociale kringen, beide waren in oorsprong katholiek en de kinderen waren van dezelfde leeftijd. Na Foy's overlijden in 1610 bleef Lysbeth er nog tot haar dood in 1615 wonen. Jacob, hun zoon, toen rentmeester van Rijnland en later burgemeester van Leiden en getrouwd met Emerentia Bannings erfde vervolgens Abtspoel. Dat Margaretha ook bij hen te gast was staat een schilderij (afb. 4) van Van de Velde: de koets met Margaretha is op de terugweg van Abtspoel, waar ze Jacob en Emerentia heeft bezocht, naar Den Haag. De bezoeken kunnen tot 1642 hebben plaats gevonden. Toen overleed Jacob kinderloos en werd Abtspoel verkocht aan Willem Paedts, burgemeester te Leiden.

Ten aanzien van dit schilderij is iets interessants te melden. Bij het Minneapolis Institute of Arts (MIA) waar dit schilderij tot de huidige collectie behoort, hanteert men zeven verschillende beschrijvingen van het schilderij. Een van de meest uitgebreide beschrijvingen zegt dat Margaretha van Mechelen op dit schilderij haar (ouderlijk) huis verlaat: 'Courtly Procession before Abtspoel Castle: Gallery Label - Current; Esaias van de Velde, one of the pioneers of 17th century Dutch realism, rarely depicted contemporary events. Here he portrays Prince Maurice (1567-1625), stadholder of the United Provinces, and Margaretha van Mechelen departing from her family home, Castle Abtspoel, seen in the distance, in the vicinity of Oegstgeest'. Dat is, zoals uit bovenstaande tekst duidelijk mag zijn geworden onjuist, omdat de eigenaar Jacob van Brouchoven was.



Afb. 3 Foy van Brouchoven.



Lysbeth van Boschhuizen.

Stedelijk Museum De Lakenhal, Leiden (Portretten: anonieme schilder 1601).



Afb. 4 *Boslandschap met het rijtuig van Margaretha van Mechelen voor kasteel Abtspoel bij Oegstgeest. Esaias van de Velde, 1619 (Minneapolis Institute of Arts, The Walter H. and Valborg P. Ude Memorial Fund and bequest of Miss Tessie Jones, by exchange).*

Een andere interessante omissie van het MIA is de beschrijving dat Maurits, prins van Oranje samen met Margaretha van Mechelen staat afgebeeld op het schilderij. Dat dit onjuist is, is vrij eenvoudig vast te stellen. Allereerst is het schilderij uit 1619 en heeft Maurits zijn verhouding met Margaretha al omstreeks 1610 verbroken.

Daarnaast is de stoet niet 'koninklijk', zoals de Amerikaanse beschrijving aangeeft. Het schilderij maakt een idyllische indruk. De stoet maakt nauwelijks indruk op de omstanders. Knechten lopen naast de koets, personeel rijdt voor en achter. Geen spoor van een koninklijke stoet. In zo'n stoet werd de koets door vier en niet door twee paarden getrokken. En sinds de onthoofding in mei 1619 van Johan van Oldebarnevelt waar Maurits direct bij betrokken was zou Maurits zeker door zijn lijfwacht zijn vergezeld. Die ontbreekt op dit schilderij ook.

Overigens zijn er van het schilderij in Nederland twee titels in omloop, te weten 'De hofstoet van prins Maurits voor Huis Abspoel bij Oegstgeest' en de titel zoals die nu onder de afbeelding van het schilderij staat afgedrukt. Het MIA heeft de auteur toestemming gegeven deze laatste titel te gebruiken voor dit artikel.

MARGARETHA OVERLEEFD MAURITS

In 1625 overleed Maurits. Hij liet Margaretha een jaargeld van f 6000 na, legateerde zijn zoon Willem de heerlijkheid van de Lek e.a. en zijn zoon Lodewijk Beverweerd en Odijk e.a. Zoon Maurits was in 1617 aan de pest bezweken. Margaretha die zelf niet onbemiddeld was, komt nog vaak in veel onroerend goed akten voor. Erg gelukkig was ze niet met haar investeringen. Toen haar zoon Willem in 1627

voor Groenlo was gesneuveld, bleef Lodewijk als enige zoon over. In 1662 overleed Margaretha op ca. 81-jarige leeftijd. Margaretha wilde in Leiden begraven worden. De aanwezigheid in de Pieterskerk van de graven van haar tantes Johanna, Adriana en Cornelia, alsmede van haar oom Hendrick maakt mede duidelijk waarom Margaretha in de Pieterskerk begraven wenste te worden. Ook de aanwezigheid van de graven van de bevriende Van Brouchovens kan een rol hebben gespeeld. Haar nicht Geertruid, dochter van Jonkheer Aernout (Arent) van Duvendoorde, stond in 1651 vrijwillig het graf van haar vader, die in 1610 overleden was, af aan haar tante.

De grafsteen van Van Duvendoorde, waaronder Margaretha ook ter aarde is besteld is nu nog makkelijk in de Pieterskerk te vinden: Kooromgang Noord nr. 36.

Met dank aan:

Mrs. H. Raatz en Mrs. H. Quicksilver, MIA, Minneapolis
Mw. J. de Bruin, Stedelijk Museum De Lakenhal, Leiden
Dhr. A.L. Boon en medewerkers, Pieterskerk, Leiden

BRONNEN

- *Maurits, prins van Oranje*, 2000.
- *Maurits van Nassau*, 2000.
- *Leids Jaarboekje*, 1929/30/44/45/63.
- *Het Rapenburg*, deel IVB, 1989.
- *Leidse Hoffjes*, 11^e jaargang, 1982.
- *Jaarboek CBG*, 1968.
- *Grafboeken Pieterskerk 1581, 1610 en 1647*.

Een zoekplaatje opgelost!

DOOR CARLA DE GLOPPER-ZUIJDERLAND



Afb. 1 Zoekplaatje zoals afgebeeld in het vorige tijdschrift.



Afb. 2 Het zoekplaatje opgelost! Geheel links een stukje van 'Het huisje met de heg' aan de Achterweg/Wijtenbachweg.

In het vorige nummer van ons tijdschrift werd de hulp van de lezers ingeroepen bij het oplossen van twee zoekplaatjes uit het Digitaal Fotoarchief.

Voor één van de twee foto's (afb. 1) kwamen drie reacties binnen bij de redactie. De heren George Lubbe (uit Nieuwkoop) en Krijn van den Berg en mevrouw Anneke Langenberg (beiden uit Oegstgeest) meenden het huisje te herkennen.

Bij de heer Lubbe bleek de foto van 'het huisje met de heg' zelfs thuis aan de muur te hangen! Hij liet verder weten dat aan de achterkant van het fotolijstje een prachtig gedicht is bevestigd (afb. 4). "Dit gedicht is opgedragen aan mijn opa, die kennelijk een paar jaar in dit huis heeft gewoond. Daarna is hij verhuisd naar de Terweeweg, naar de boerderij die later Actaea is genoemd."

Alle drie de informanten waren het eens: het huisje lag ooit daar waar de Achterweg, later Wijtenbachweg bij de Louise de Colignylaan uit kwam.

Een bezoek aan het gemeentearchief door de enthousiast geworden heren Lubbe en Van den Berg leverde als verrassend resultaat op dat het huisje wel aan de Wijtenbachweg heeft gelegen, maar niet op de eerder gedachte locatie. Vergelijking met andere foto's wees uit dat het huisje gesitueerd moet worden dicht bij de plaats waar rond 1925 de Duinzichtstraat werd aangelegd.



Afb. 3 Kaartje uit 1923, met op nr. 61 'het huisje met de heg'.

Op afbeelding 2, een foto van de Achterweg/Wijtenbachweg, is links vooraan een klein stukje van het pandje te zien. Ter oriëntatie: wat verder naar achter ligt links het huis 'Schoutenburg', rechts van de weg ligt het huis 'Toorenveld'.

Op een kaartje uit 1923 (afb. 3), ingeleverd bij de gemeente vanwege plannen voor de aanleg van de Duinzichtstraat, staan alle toenmalige panden ingetekend. 'Het huisje met de heg' heeft nummer 61.

Het is 32 jaar geleden,
dat aan de Achterweg,
een huisje stond verscholen,
een huisje met een heg.

Dat huis had geen bewoners.
Het was wel niet mooi en fijn.
Maar een zeker jongeman dacht toen;
- 't was toch wel wat voor mijn -

Het mag geen paleis dan wezen,
maar rustig is 't er toch.
En dicht bij de oude luitjes,
dat heeft ook zijn voordeel nog.

Hij is er toen begonnen,
maar met een klein bedrijf.
En heeft het volgehouden,
zowat een jaar of vijf.

Toen kwamen grote plannen.
Hij zocht naar beter wijk.
En is toen gaan verhuizen,
naar het hoekje der Hofdijk.

Het was daar beter wonen.
Het werd een grote zaak.
Maar zo men kan begrijpen,
het werd ook een zwaarder taak.

Nu valt het wel te prijzen,
dat U het zover bracht,
maar ik wed dat U toch dikwijls,
aan het oude huisje dacht.

En nu het gaat verdwijnen
van de oude Achterweg.
Nu brengen wij deez foto
van het huisje met de heg.

Dat gij dit oude huisje,
die jaren die gij sleet,
toch nimmer zal vergeten,
met al zijn lief en leed.

En als het dan zal prijken,
hier aan de wand misschien.
Dan hoop ik zal U dikwijls
naar het oude huisje zien.

Als men U dan zal vragen:
Wat is dat huisje zeg?
Zegt gij dat was mijn huisje,
mijn huisje met de heg.

Afb. 4 Het gedicht op de achterkant van de fotolijst van de heer Lubbe.

Nieuw zoekplaatje

Op de zijgevel staat: 'Dieben, loodgieter'



Weet u waar dit pand stond of staat? Stuur dan een bericht aan de redactie: Julianalaan 5, 2341 EN Oegstgeest of mail naar: ankecasteel@oegstgeest.demon.nl

Uit het archief gelicht

DOOR CARLA DE GLOPPER-ZUIJDERLAND

Dit jaar vieren wij dat het 65 jaar geleden is dat er een einde kwam aan de Tweede Wereldoorlog. Ook na zoveel jaar blijven de gebeurtenissen uit de jaren 1940-1945 mensen bezig houden. Regelmatig worden aan het gemeentearchief van Oegstgeest nog vragen gesteld over de oorlogperiode. In het archief worden dossiers, foto's, kranten en ander documentatiemateriaal uit de oorlog bewaard. Mede op basis van deze archiefbronnen konden Riet van Dort en Bert Driessen 16 jaar geleden hun boek *Oegstgeest in bange dagen* schrijven.

Een prachtig voorbeeld van dit documentatiemateriaal vormt het affiche, afgebeeld op de volgende pagina's, van net na de oorlog, met daarop een aandoenlijke brief van de drie prinsesjes uit Canada, gericht aan alle kinderen van Nederland.



Aan de Kinderen



Wij zijn zo blij
we terug kunnen
komen... Vader
Moeder hebben
zooveel over jou
verteld.
tot heel gauw

Trix x IRE
(MARGRIET)

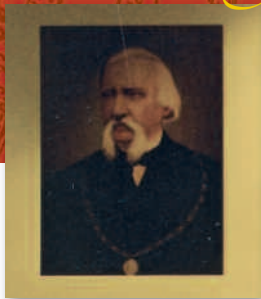
van Nederland



dat
n
en
ons
llie
lus!
NE



Burgemeesters van Oegstgeest



H.D. TERWEE
1853-1895



J.M. DE KEMPENAER
1895-1900



J.G.M. VAN GRIETHUYSEN
1900-1930



A.J. VAN GERREVINK
1930-1942 EN 1945

In de gang rond de vide op de tweede verdieping van het gemeentehuis hangen acht portretten van de burgemeesters van Oegstgeest sinds het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815. Tussen burgemeester Van Gerrevink en burgemeester Baumann heeft Oegstgeest van juli 1942 tot mei 1945 ook nog een NSB-burgemeester gehad.

O.L.J. Sikkens

Burgemeester van 16 juli 1942 tot 6 mei 1945

DOOR SYLVIA BRAAT



Krantenknipsel uit het Gemeentearchief Oegstgeest.

Op 1 maart 1942 liep de tweede ambtstermijn van burgemeester van Gerrevink af. Hij was 65 en ambieerde geen derde termijn. Mede onder druk van zijn meerderen en in het belang van Oegstgeest, stemde hij tenslotte toch in met een derde termijn. Maar voorlopig zou het niet van een derde termijn komen, want het Duitse gezag greep de gelegenheid te baat om nu ook in Oegstgeest een burgemeester van NSB signatuur te benoemen. Het zou de 67-jarige O.L.J. Sikkens worden.

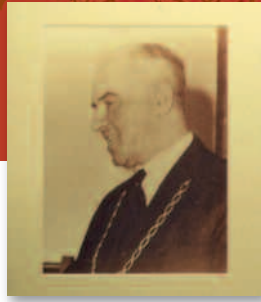
Obbondus Lodewijk Joseph Sikkens werd in 1875 in Bolsward geboren. Na een eerder huwelijk, trouwde hij in 1924 opnieuw, met de veel jongere 27-jarige Caecilia Dirksen. Zij kregen een dochter, die Pop werd genoemd. Hij was reserve majoor der veldartillerie, koopman en wethouder in de gemeente Laren (N-H) geweest. Een van zijn favoriete hobby's was goochelen, waar hij zeer bedreven in geweest schijnt te zijn.

Op 11 juli 1942 besloot Seyss Inquart, rijkscommissaris voor het Bezette Nederlandse Gebied, om Sikkens tot burgemeester te benoemen en op 16 juli vangt zijn ambtstermijn aan. Een maand later vindt de plechtige installatie plaats, zo blijkt uit een uitnodiging die hiertoe op 6 augustus is verzonden.

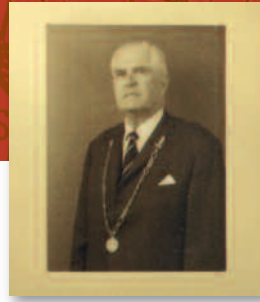
Aan loco burgemeester, wethouder T. van Egmond (diep gelovig AR lid) valt de eer te beurt hem bij deze gelegenheid de ambtsketen om te hangen. In een gloedvolle toespraak wees hij Sikkens op de zorg en verantwoordelijkheid die hij als Burgervader had ten aanzien van alle ruim



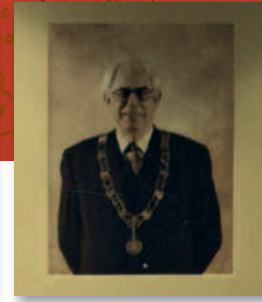
J.C. BAUMANN
1946–1949



H.L. DU BOEFF
1949–1968



JHR. T.J.A.J. VAN EYSINGA
1968–1979



MR S.H. SCHEENSTRA
1979–1998

9000 inwoners van Oegstgeest en dat hij zich niet moest beperken tot een kleine minderheid, die hem wat richting betref, het naaste stond. Bij het omhangen van de ambtsketen sprak de gereformeerde van Egmond: “Jezus Christus zal in Zijn dag u rekenschap vragen van het volbrengen van uw taak.”

Hierop hield de nieuwe burgemeester een lange rede die hij begon met: “Volksgenoten en Kameraden.”

Vervolgens betuigde hij dank aan Rijkscommissaris Seyss Inquart dat hij, Sikkens, zijn arbeidskracht in dienst kon stellen van de volkswelvaart en volksgemeenschap. Ook dankte hij de Leider van de NSB, Mussert, de gevluchtigde van de Leider voor Zuid-Holland, kameraad Baron van Haersolte en noemde hij enige NSB ‘hoogwaardigheidsbekleders’ onder de genodigden.

Hij vervolgde zijn toespraak: “Het zal tot mijn taak behoren, de bevolking van Oegstgeest den zin voor het nieuwe bij te brengen en te trachten haar tot medewerking aan de nieuwe orde te bewegen.” Hij signaleerde een groot gebrek aan gemeenschapsgevoel en vervolgde: “Nu het noodzakelijk is, dat de meergegoede offers brenge, opdat de arme volksgenoot leven kan, nu openbaart zich een egoïsme en een zelfzucht, die men niet voor mogelijk gehouden zou hebben in dit land.” Hiermee doelde hij op het gebrek aan enthousiasme voor de collecte voor Winterhulp Nederland, waarvoor hij zich persoonlijk zou inzetten. Winterhulp was een, naar Duits model, verplichte bundeling en gelijk-schakeling van alle mogelijke charitatieve instellingen, die door de bezetter was ingesteld.

Voorts sprak hij de hoop uit dat er waardering zou komen voor de mannen aan het oostfront die bezig waren een nieuw bestaan voor ons volk te scheppen. “Met hen moeten wij samenwerken opdat ons vaderland weer gezond kan worden. Maar ... wie ziende blind wil blijven en wil tegenwerken, zal ervaren dat het Nieuwe Nederland, dat bezig is te ontstaan weet wat een krachtig gezag wil zeggen en kan.” En hij eindigde met de verzekering dat politie, brandweer en luchtbescherming zijn volle aandacht zou hebben. Na de plechtigheid volgde een kennismakingsreceptie in Taveerne ‘De Beukenhof’.

Er was niet meteen een woning beschikbaar voor de nieuwe burgervader. Sikkens huurde daarom de eerste vier maanden kamers in een pension en in het weekend reisde hij per trein naar Laren om bij zijn gezin te zijn. De gemeente ging ermee akkoord om de helft van de pension- en reiskosten (f 150,00) ten laste van de gemeente te laten komen.

Het reeds ten behoeve van de Duitse Wehrmacht gevorderde pand Oranjelaan 26, zou een geschikte burgemeesterswoning zijn. Dit pand was eigendom van de heer Geirnaert, die zelf in de Emmalaan woonde. De Duitse officieren moesten eruit en er moest het een en ander aan opgeknapt worden. Timmerbedrijf W. Mulder, Technisch bureau Woestenburg en stoffeerder Frans Plaisier verrichtten diverse werkzaamheden om de woning geschikt te maken voor de burgemeester en zijn gezin. Ook deze kosten plus de verhuiskosten werden door de gemeente voldaan. Met zijn bezoldiging van f 4.200 per jaar was Sikkens het niet eens. Hij meldt de gemeente dat hij vóór zijn benoeming tot burgemeester, bestuurder was geweest van het Filmgilde, afdeling theater, verhuur, studio’s en fabrieken voor een jaarwedde van f 5.000. Ook wijst hij de waarnemend commissaris van Zuid-Holland op de zeer hoge levensstandaard in Oegstgeest. Zijn huur bedroeg wel f 800 per jaar. Hoe het ook zij, hij kreeg het voor elkaar dat zijn jaarwedde werd verhoogd tot f 5.500.



Oranjelaan 26 werd voor f 800,00 per jaar de nieuwe burgemeesterswoning.



OEGSTGEEST, 6 Augustus 1942.

Het Gemeentebestuur van Oegstgeest heeft de eer U bij deze uit te nodigen tot bijwoning van de installatie van den nieuw-benoemden Burgemeester, den Heer O. L. J. SIKKENS, op Zaterdag 15 Augustus a.s., 14 uur, in het Raadhuis der gemeente Oegstgeest.

Vriendelijk wordt U verzocht op bijgevoegde antwoordkaart te berichten of U aan deze uitnodiging gevolg zult geven.

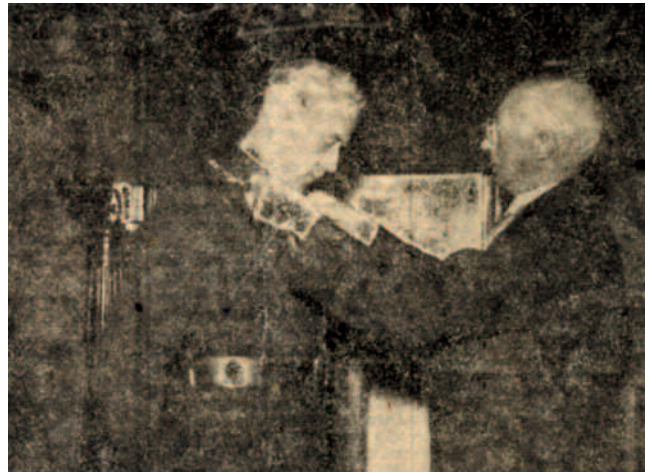
De Secretaris,

De Burgemeester,

Uitstappen aan
tramhalte „Endegeest”.

K 1861

Uitnodiging voor de installatie van Sikkens.



Installatie van Sikkens door wethouder T. van Egmond.

OEGSTGEEST HAD HET MET HAAR NSB-BURGEMEESTER SLECHTER KUNNEN TREFFEN

Wat was het oordeel van de bevolking over de burgemeester? Uit verschillende bronnen blijkt, dat ‘Sikkens voor een NSB’er nog zo kwaad niet was.’

Sikkens zou om den brode NSB’er geworden zijn. Hij had in Amerika een functie vervuld bij Philips en sprak liever Engels dan Duits. Dat Sikkens de enige NSB’er op het gemeentehuis zou blijven en hij geen kans zag een partijgenoot geplaatst te krijgen, werd hem door zijn NSB vrienden kwalijk genomen. Eén keer is er een NSB dame in dienst genomen, maar die werd door iedereen genegeerd en is snel weer vertrokken. In zijn oordeel over Sikkens, zegt mr. B.J. van Krieken: “Erkend moet worden dat Sikkens zijn beste kracht aan de gemeente heeft gegeven en zijn politieke instelling niet op de voorgrond plaatste.”

HAD OEGSTGEEST EEN GOOCHELAAR ALS BURGEMEESTER?

Mevrouw G.W.J. Braat-Bertel had gehoord dat Sikkens goochelaar van beroep was geweest. In haar dagboek meldt zij op 8 januari 1943 de volgende anekdotes over ‘de nieuwe burgemeester’.

“...Het gesprek kwam op de nieuw aangestelde burgemeester, de heer Sikkens, een NSB’er. Dit is een – om het nu maar zachtzinnig uit te drukken – hoogst eenvoudige man, wie, uit hoofde van zijn partijlidmaatschap, het aardige postje van burgervader van Oegstgeest ten deel is gevallen. De goede man is oorspronkelijk goochelaar van beroep en vertoont nu dagelijks op de secretarie de schoonste goocheltoeren voor de raadsleden, de politieagenten enz. Ook nodigt hij gaarne zijn ondergeschikten tot dit doel bij hem aan huis. Voor een NSB’er hadden wij het slechter kunnen treffen. Hij zal waarschijnlijk niet veel kwaad doen; van het besturen van een gemeente heeft hij niet het minste verstand, en dat is onder deze omstandigheden misschien nog het beste ...”

De goocheltoeren van de burgemeester worden bevestigd door de toenmalige gemeente-ontvanger A.A. Verhaar bij zijn 25-jarig ambtsjubileum. Hij memoreerde bij die gelegenheid dat Sikkens eens de helft van zijn zojuist ontvangen salaris ‘weg toverde.’

“IK BEN DE BURGEMEESTER ...”

Dat Sikkens erg gesteld was op zijn titel blijkt uit het feit dat hij de telefoon altijd opnam met: “Hier ... met de burgemeester!” Op een keer riep hij tegen een op de stoep fietssende slagersjongen: “Ik ben de burgemeester ... dit is ten strengste verboden!”

De impopulaire Winterhulp Nederland lag hem na aan het hart aldus de volgende anekdote uit voornoemd dagboek: *De burgemeester trok er persoonlijk op uit met de collectebus. Met de bus achter z’n rug belde hij dan aan en wanneer het dienstmeisje opendeed, zei hij: “Hier de burgemeester van Oegstgeest. Kan ik mevrouw even spreken?” Hierop kwam mevrouw lijkbleek en vrezend voor huiszoeking naar voren, waarop haar de Winterhulp collectebus werd voorgehouden, waarin ze dan maar ijlings een gave stopte.*

Dat Sikkens, zoals van Krieken ook vermoedde, uit opportunistische beweegredenen lid van de NSB geworden was, blijkt uit zijn opmerking tegen de heer Geirnaert, zijn huisbaas: “U begrijpt dat ik als NSB’er hoop dat de Duitsers het winnen, maar eerlijk gezegd geloof ik nu niet meer dat dat gebeuren zal” (januari 1943).

Sikkens had tijdens zijn installatie al opgemerkt dat o.a. de brandweer zijn bijzondere aandacht zou hebben en wellicht is dit de reden geweest van zijn verzoek tot uitbreiding van de Oegstgeester vrijwillige brandweer met veertien man. De brandweer telde nu 56 vrijwilligers en dat was veel voor een dorp als Oegstgeest. Brandweerlieden kregen een legale ‘Ausweis’, hetgeen betekende dat zij zich vrijelijk, ook in spertijd, door het dorp konden bewegen en bovendien vrijgesteld waren van ‘Arbeitseinsatz’ in Duitsland. Een groot aantal van hen zat in het verzet, dus zo’n ‘Ausweis’ kwam uitstekend van pas.

Dick van Beek, die in de oorlog als plaatsvervangend hoofd op het Distributiekantoor werkte, vertelde twee jaar geleden aan Freek Lugt dat hij aan Sikkens zijn leven had te danken. Van Beek was namelijk gearresteerd na de overval op het Distributiekantoor van Oegstgeest (9 november 1943). Hij en anderen werden overgebracht naar de ‘Sicherheits Polizei’ op de Heemraadsingel in Rotterdam. Op 4 december 1943 kwam burgemeester Sikkens hen per-

soonlijk ophalen en stelde dat van Beek onmogelijk bij de overval betrokken kon zijn geweest en dat hij bovendien onmisbaar was.

Al was hij 'de kwaadste' niet, wel moest hij de decreten van de Duitse bezetter nauwgezet uitvoeren. Na de overval op het Distributiekantoor werd Oegstgeest in opdracht van Rauter streng gestraft. Er werd een avondklok ingevoerd: op werkdagen was dat 19.00 uur en op zon- en feestdagen 18.00 uur. Alle Oegstgeester mannen tussen de 18 en 60 jaar moesten bij toerbeurt bewakingsdiensten verrichten rond het Raadhuispark, zoals het Wilhelminapark toen heette. Hier van waren NSB-leden en mannen die voor de 'Wehrmacht' werkten uitgesloten. Verder moest de gemeente een boete van f 80.000 betalen die naar draagkracht op de inwoners zou worden verhaald. De boete is betaald, maar de inwoners hebben er nooit meer iets over gehoord. Ook was hij samen met de NSB-burgemeester van Leiden, mr. R.N. de Ruyter van Steveninck, aanwezig op het terrein van Endegeest toen de joodse patiënten daar op 13 mei 1943 op transport werden gesteld naar Westerbork. Ruim een week later zijn zij allen bij aankomst in Sobibor gedood.

Terwijl de 'bevrijding' van Nederland door de geallieerden in september 1944 in volle gang was en op 6 september al bijna een feit leek, denk hierbij aan de geruchten die tot Dolle Dinsdag hebben geleid, bereidde de Nederlandse regering in ballingschap zich voor op een spoedige terugkeer. Zo verleende Minister van Binnenlandse zaken, J.A.W. Burger, Sikkens al op 25 september 1944 ontslag als burgemeester van Oegstgeest. De bevrijding bleef vooralsnog uit en Sikkens werd feitelijk op 6 mei 1945 ontslagen. Pas op 14 november 1945 werd de wijziging van de datum van ontslag officieel gecorrigeerd. Uit correspondentie tussen de gemeente Oegstgeest met Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland blijkt dat de gemeente Oegstgeest alsnog moest overgaan tot uitbetaling van de door Sikkens op 6 december 1945 aangevraagde 15% verhoging van de burgemeesterswedde. Dit betrof het tijdvak van 1 januari 1945 tot 6 mei 1945.

HET DOEK VALT VOOR SIKKENS

Burgemeester van Gerrevink meldt in zijn niet gepubliceerde memoires dat op 5 mei officieren van de BS (Binnenlandse Strijdmacht, voortgekomen uit 'het verzet') naar het huis van zijn NSB plaatsvervanger, oftewel de 'zetbaas', gingen en hem lieten weten dat hij (Sikkens) niet langer gewenst was. De BS'ers werden aanvankelijk door de daar aanwezige 'moffen' bedreigd omdat deze nog geen officieel bericht van de capitulatie van Duitsland ontvangen hadden. Van Gerrevink spreekt zijn ergernis uit over de brute bejegening van Sikkens. Hij was tenslotte een man van in de zeventig, die zelf zijn zware koffer moest dragen. Ook van Gerrevink beschouwde hem als "een van die ongelukken, die in de normale maatschappij waren gestrand en van de gelegenheid gebruik maakten om door middel van Duitse bajonetten weer in den zadel te komen (er waren toen vele tienduizenden van die mispunten). Als burgemeester was hij een notoir prul, maar hij had als zodanig

GEMEENTE OEGSTGEEST

Aan den Heer Carol F.W. Rietveld
A.v. Burenlaan 12

OEGSTGEEST

Op grond van de door mij op 14 December 1943 uitgevaardigde politievoorschriften draag ik U op om U op Dins- dag, 15 Februari 1944, om 21.25 uur in persoon te melden ter gemeentesecretarie, Raadhuispark 15, voor het verrichten van bewakingsdiensten. Ter bijzondere bewaking wordt U aangewezen: Raadsluis met politiebureau, Gemeentesecretarie, Distributiekantoor, Postkantoor, waarlangs U moet patrouilleren. Post No. 5

U staat er voor in, dat gedurende de tijd, dat aan U de bewaking is opgedragen, sabotagedaden worden voorkomen.

Uw dienst eindigt om 1.00 uur. U moet zich op dit tijdstip weder op de hierboven genoemde plaats melden.

Indien U aan deze oproep geen gevolg geeft, wordt U gevestigd en voor de Duitse Politie geleid.

De Burgemeester van Oegstgeest,
O. L. J. SIKKENS.

Deze oproep machtigt U langs de kortste weg van uw huis naar het Raadhuispark en terug te gaan.

De uren zijn aangegeven volgens de 24-urige tijdsindeling.

U staat er voor in, dat gedurende de tijd, dat aan U de bewaking is opgedragen, sabotagedaden worden voorkomen.

de gelegenheid de ingezetenen te onderdrukken, te plagen en te verraden. Hij heeft dat niet gedaan, maar integendeel nog wel enkelen uit de nood geholpen."

Het is vrijwel zeker dat velen zich na de oorlog min of meer positief hebben uitgelaten over Sikkens, want van een zware straf kan geen sprake geweest zijn. Tot zijn dood in 1953 is Sikkens op verscheidene adressen in Oegstgeest blijven wonen. Vanaf november 1945 woonde hij op de Geversstraat, vervolgens in de Willem de Zwijgerlaan en tenslotte in de Frederik Hendriklaan.

BRONNEN

- *Oegstgeest in bange dagen*, Riet van Dort en Bert Driessen, 1994.
- Gemeentearchief Oegstgeest, correspondentie uit het dossier Sikkens.
- Annes Johannes van Gerrevink, handgeschreven memoires, niet gepubliceerd, met dank aan Freek Lugt.
- Mr. B.J. van Krieken, *Het Dorp Oegstgeest*, een verzameling artikelen.
- *Canon van Oegstgeest*, uit extra materiaal aangeleverd door Hilbert Kamphuizen.
- Verslag gesprek van Freek Lugt met Dick van Beek, 2008.
- Dagboek van G.W.J. Braat-Bertel.

Waar? Of niet waar?

DOOR FREEK LUGT

In deze rubriek worden bekende verhalen over de geschiedenis van Oegstgeest opgenomen die niet waar, half waar of gewoon wel waar zijn. Naar aanleiding van 65 jaar bevrijding volgt hier het antwoord op de vraag:

Is de bemanning van de neergeschoten Halifax begraven bij het Groene Kerkje?

‘Weet je waarom die drie stenen zo tegen elkaar staan? Drie mannen zaten vlak bij elkaar. Toen het toestel neerstortte en in brand vloog, raakten zij zo verstrengeld dat ze niet meer uit elkaar konden worden gehaald. Ze zijn daarom in één graf begraven’. Zo vertelde mij in 2004 een gemeentelijke autoriteit op het kerkhof bij het Groene Kerkje. Is dat waar of niet waar?

Een Britse Halifax-bommenwerper was in 1943 boven Oegstgeest neergeschoten ter hoogte van de huidige Kleyn Proffijtlaan. De zeven bemanningsleden kwamen om. Vier van hen werden geborgen. Het voorste deel van het vliegtuig was echter met de overige vliegers zo ver in de zachte veengrond geschoten dat dit met de middelen van toen niet meer geborgen kon worden. Er werden nog een voet en drie handen gevonden. De Duitsers namen aan dat deze van twee bemanningsleden waren en lieten ze in twee kisten leggen, die bij de andere werden begraven. Zodoende stonden er in 1943 zes kruisen, vier met een naam en twee met de tekst ‘Unknown Flyer R.A.F.’

De Britten wisten echter dat er zeven bemanningsleden waren geweest. In het natte najaar van 1945 kwam een Engelse RAF-officier met een sergeant een onderzoek instellen, met de hulp van een aantal Duitse krijgsgevangenen.



Links piloot en commandant Ed Rigby, rechts navigator Henry Freeman. Van boordschutter Henry Gibbs is geen foto beschikbaar.

Het was koud, nat, het terrein was moeilijk begaanbaar, de kaart was slecht en de Engelsen begonnen bij een verkeerde sloot te zoeken. Zij vonden niets en stelden officieel vast dat er niets meer van de Halifax te vinden was. Die moest of geheel zijn vergaan of onbereikbaar ver in het veen zijn gezonken.

Voor de Engelsen vormden de kruisen, die tegenwoordig zijn vervangen door ‘headstones,’ vooral een herdenkingsteken voor een gesneuvelde soldaat. Drie namen van bemanningsleden waren op het kerkhof nog niet verantwoord. Maar er waren slechts twee kruisen waarop een naam kon worden gezet, en die stonden bovendien niet naast elkaar. Een Nederlandse legerarts deed zonder resultaat onderzoek om de identiteit vast te stellen. De Britse officier loste uiteindelijk het probleem op door de graven te laten verschuiven. Daardoor kwamen de twee kruisen van de onbekenden naast elkaar te staan, waarna hij er een derde kruis naast zette. De inhoud van de twee kisten werd in één kist gedaan en bij de drie kruisen begraven. Daarop kwamen eindelijk hun namen: Henry Graham Freeman (24 jaar), Henry John Gibbs (18 of 19) en John Edward Rigby (21). Een en ander heeft de legerarts in 1995 bevestigd tegenover Dick Breedijk, de deskundige op het gebied van in de oorlog neergestorte vliegtuigen.

Na het vertrek van de Britten toog een Oegstgeester ambtenaar naar het kerkhof om te zien wat er was gebeurd. Hij trof zeven kruisen aan in plaats van zes, en zag dat alle kruisen van namen waren voorzien. Hij noteerde de namen en stelde vast dat er één gesneuvelde was bijgekomen. Dat die er ook was begraven, nam Oegstgeest als vanzelfsprekend aan.

De waarheid is echter dat er slechts vier bemanningsleden van de Halifax zijn begraven bij het Groene Kerkje. De andere drie, Freeman, Gibbs en commandant Rigby liggen al ruim 65 jaar onder de Kleyn Proffijtlaan. Zij liggen daar met ere. Buurtbewoners leggen er elk jaar op 23 mei bloemen.

BRONNEN

- Archieff Dick Breedijk.
- Dick Breedijk en Freek Lugt, *Slachtoffers Halifax*, Rapport ten behoeve van de plaatsing van een monument, niet gepubliceerd, Balkbrug/Oegstgeest 2006.
- Freek Lugt, *Oorlogsgraven in Oegstgeest*, Oorlogsgravencomité Oegstgeest, 2005.

Heeft u ook een vraag over een mythe of verhaal? Meld het ons! Dan probeert onze redacteur voor u de waarheid te achterhalen.

Nieuw boek over Oegstgeest in de oorlogsjaren

Op 21 april, tijdens de Algemene Ledenvergadering van de Vereniging Oud Oegstgeest, zal een nieuw boek verschijnen over het leven in Oegstgeest in de periode 1940-1945. Het boek, getiteld 'Een Perzisch kleed voor een kistje aardappels' is gebaseerd op het dagboek van mevrouw Braat-Bertel en is samengesteld door haar dochter Sylvia Braat, die als auteur aan het tijdschrift van de VOO is verbonden.

Freek Lugt, van wiens hand recent het boek 'Het goed van Oestgeest' verscheen dat inmiddels aan de tweede druk toe is, heeft een eerste inzage in het dagboek gehad en schreef er het volgende over:

Wat een prachtig dagboek. Het leven van een zeer jonge vrouw, net getrouwd, dat zich aanvankelijk alleen maar afspeelt in haar eigen milieu, dat nog goeddeels bestaat uit de klasgenoten van de meisjes-HBS. Toevallig is het oorlog. Daar is aanvankelijk weinig van te merken, zelfs de gebeurtenissen van 10 mei 1940 worden pas later opgeschreven. Maar langzamerhand wordt zij die oorlog ingetrokken, tot deze tenslotte allesoverheersend is en de lezer, net als zij, zit te wachten op de climax. Eerst nog onzeker – ze houdt het dagboek verborgen voor haar man – vraagt ze zich diverse keren af of het dagboek eigenlijk wel nut heeft, is ze bang dat het saai is omdat het alleen maar over eten en drinken en kleren gaat. Zodra echter bij de lezer de irritatiegrens is bereikt waarop deze denkt: dat weet ik nu wel, houden die mededelingen op en is ze meer van zichzelf overtuigd geraakt. Het door haar veronderstelde gebrek aan inhoud is er zeker niet in haar beschrijvingen aan het eind van de gevangenneming van de Amerikaanse vlieger en het kaalknippen van de moffenhoeren, om maar enkele voorbeelden te noemen. Een aardige illustratie van haar geestelijke ontwikkeling is ook de manier waarop zij aanvankelijk afgeeft op de bekwaamheid van inwonende hulp Saar, om later, als deze vertrekt, te laten blijken hoezeer zij aan haar gehecht is geraakt. Wat overigens kenmerkend is.

Wat blijft in het boek is de romantische, ook steeds herhaalde maar niet irriterende notie dat ze niet voor zichzelf schrijft maar voor haar nageslacht. Dit laatste is een ander interessant element in het verhaal. Intellectueel weet de schrijfster dat het niet verstandig is in deze moeilijke tijden een kind op de wereld te zetten. Uiteindelijk kan zij toch geen weerstand bieden aan de natuurlijke drang om moeder te worden.

Een kleine intrige heeft ook zijn plaats in het boek, helaas pas tegen het eind van het verhaal: wie is de zich kennelijk schuilhoudende pianist? Goed opgebouwd: eerst speelt er een pianist, later blijkt deze toch wel erg goed te zijn, weer later breekt het besef door dat het een ondergedoken beroemdheid moet zijn, en daarna volgt de onthulling. En tenslotte nog een onverwacht hoogtepunt: zijn vrouw vindt hem tijdens een concert terug. Op zichzelf al een filmscenario.

Een zeer lezenswaardig boek, ook buiten Oegstgeest, dat eigenlijk alleen maar de rol van decor speelt. Het maakt mij benieuwd naar

de onverkorte versie. Misschien publiceert een volgende generatie die nog eens.



G.W.J. Braat-Bertel.

Foto gemaakt in 1941 of 1942 voor persoonsbewijs op bevel van de Duitse bezetting.

VOO-ledenaanbiedingen

De Vereniging Oud Oegstgeest heeft de uitgave van het dagboek *Een Perzisch kleed voor een kistje aardappels* financieel mogelijk gemaakt. Daarmee is wederom een deel van de geschiedenis van Oegstgeest in een bijzondere periode van de ontwikkelingsgeschiedenis toegankelijk gemaakt voor latere generaties.

Al eerder werden belangrijke delen van de geschiedenis van het dorp Oegstgeest door de VOO voor iedereen ontsloten: met het uitgeven van de *Canon van Oegstgeest* in 2007, het Digitaal Fotoarchief, samen met René de Groot en de gemeente, en *Het goed van Oestgeest* in 2009. Van dit boek is in het laatste mededelingenblad van de Historische Vereniging Oud Leiden een recensie geplaatst, die op onze website te lezen is (www.oudoegstgeest.nl).

Voor VOO-leden gelden bijzondere prijzen voor uitgaven van de VOO.

Het dagboek *Een Perzisch tapijt voor een kistje aardappels* is vanaf 22 april voor € 12,50 in de boekhandel verkrijgbaar. VOO leden betalen € 10,-.

Ook voor de tweede druk van *Het goed van Oestgeest* dat weer in de boekhandel voorradig is, geldt een speciale prijs voor VOO-leden. In plaats van € 29,50 betalen zij € 25,-.

De *Canon van Oegstgeest* kent ook een speciale VOO-leden prijs, namelijk € 10,- in plaats van € 12,50.

Daarnaast is *Oorlogsgraven in Oegstgeest* nog verkrijgbaar, voor € 9,95.

De VOO-prijzen gelden bij aankoop bij de secretaris, Margriet Lugt, 071 517 03 02.

Een kunstzinnige blik op Oegstgeest

Jan Steen (1626-1679)

DOOR JOKE NIEUWENHUIS EN WILLY TORDOIR

Voor wie is zijn naam geen synoniem voor losbandigheid en wanorde? Bij wie verschijnen er geen beelden van vrolijke dronkenschap, vrijages en andere vormen van ongedwongen samenzijn, thema's die zijn werk zozeer kenmerken? Hij is als geen ander de kunstenaar wiens leven wordt gezien als het evenbeeld van zijn schilderijen, zijn huishoudens, zijn herbergen en zijn liefdesparen. Maar hoe komt hij aan die reputatie? Enerzijds is dat zijn eigen schuld, want in talloze voorstellingen zien we zijn gezicht terug, waardoor chaos en vertier gemakkelijk met hem vereenzelvigd worden (vergelijkbaar met de ik-vorm in de literatuur), anderzijds is het een gevolg van de humoristische verteltrant van zijn eerste biograaf Arnold Houbraken (1660-1719), die erop gericht was om de sfeer van zijn schilderijen op te roepen; een aanpak die overigens geheel in overeenstemming was met de achttiende-eeuwse opvattingen over levensbeschrijvingen. Later heeft het kunsthistorici wel verleid om hierin de verkla-

ring te zoeken voor de grote stilistische verschillen in Steens oeuvre. Dát is niet juist gebleken. Zijn losse, soms slordige penseelvoering hanteerde hij juist om de werkelijkheid nog rommeliger en dus overtuigender weer te geven en was niet het gevolg van zijn eigen dronkenschap. Hoewel hij niet erg gedisciplineerd was en een vrolijke, luchthartige man moet zijn geweest, kan het niet anders dan dat hij ook een harde werker was, gezien het grote oeuvre dat hij heeft nagelaten. Bovendien moet men respect voor hem als kunstenaar gehad hebben, wat blijkt uit de belangrijke functies die hij vervuld heeft bij het Leidse Sint Lucasgilde, waarvan hij in 1674 deken werd.

Jan Steen is in zijn leven brouwer en schilder geweest, perioden die elkaar afgewisseld hebben, al naar gelang de economische omstandigheden dat noodzakelijk maakten. Zijn vader, een welgestelde handelaar, was brouwer in Leiden en uit de inschrijving aan de Leidse universiteit als student



Afb. 1 Jan Steen, *Kermis in Oegstgeest*, ca 1655-1660, olieverf op doek, 71,1 x 99,1 cm.



Afb. 2 Haarlemmerstraatweg, 1790, Digitaal Fotoarchief gemeente Oegstgeest.

in de letteren, rijst het vermoeden dat zijn ouders andere plannen met hem hadden. Hij heeft echter geen graad behaald en twee jaar later, in 1648, liet hij zich als meester-schilder in het net daar vóór opgerichte Sint Lucasgilde inschrijven. Door zijn huwelijk een jaar later met de dochter van Jan van Goyen (1596-1656) neemt men wel aan dat hij het vak bij hem geleerd heeft, maar dat valt te betwijfelen. Zijn werk doet meer denken aan dat van de gebroeders Isack (1621-1649) en Adriaen van Ostade (1610-1684) uit Haarlem met wie hij bevriend was. Net als die twee is Jan Steen meer verteller dan landschapsschilder. Na zijn vroege werk *Wintergezicht* (ca. 1650) gaan de figuren steeds meer aandacht vragen om het vertellende element meer nadruk te geven, maar dat gaat ten koste van hun omgeving en uiteindelijk is van landschap dan ook geen sprake meer. De aanzet tot die ontwikkeling is goed te zien in een aantal schilderijen dat hij tussen 1650 en 1660 maakte. Zijn onderwerpen zijn kermissen, markten en herbergtuinen en in deze periode heeft hij ook *Kermis in Oegstgeest* (afb. 1) geschilderd.

Op het eerste gezicht is het moeilijk te geloven dat we hier Oegstgeest zien. Het dorp ligt immers niet aan het water en de kerk, met name de toren, is evenmin direct te plaatsen. Maar dat het wel degelijk gaat om de Oegstgeester of Willibrordkerk ('Groene Kerkje') blijkt uit een achttiende-eeuws prentje (afb. 2). Doorslaggevend is de romaanse bouwstijl en de ongewone, op een koor lijkende bouw tegen de westelijke toren. Het klopt dat we de toren niet herkennen, want die is wegens zijn slechte staat in 1830 afgebroken en nooit herbouwd. Het moet bovendien in de buurt van Leiden zijn, want links over het water kijkend zien we de torens van de stad. Nu was het in de zeventiende eeuw heel gebruikelijk om bestaande motieven uit de omringende werkelijkheid te combineren en naar goeddunken te rangschikken, want alleen op die manier bereikte men, volgens de geldende kunsttheorie, een har-

monieuze compositie en dus het beste resultaat. Ook Rembrandt hield zich aan deze aanbevelingen. De opbouw van de voorstelling past eveneens in die tijd: het afsluiten van één kant door de herberg en de doorkijk aan de andere kant om een optimale ruimtesuggestie te scheppen. Het is goed mogelijk dat Jan Steen vooral om die reden de waterpartij heeft toegevoegd. Het schilderij bevindt zich nu in Detroit in The Detroit Institute of Arts en onderzoek aldaar heeft uitgewezen dat hij, evenmin bijzonder, het landschap van achter naar voren opbouwde en er daarna de figuren in geschilderd heeft, met uitzondering van de grotere op de voorgrond.

Gezien de hoeveelheid mensen, vooral bij de kerk, gaat het hier waarschijnlijk om de jaarlijks terugkerende viering van de naamdag van de heilige Willibrord – de patroonheilige van Oegstgeest – traditiegetrouw de drukst bezochte dorpsfestiviteit. Als dat zo is moet 7 november een aangename, rustige herfstdag geweest zijn. We zien mensen in de buitenlucht, jong en oud, eten en drinken en genieten van een dag niets doen. Rechts staat de herberg *In de Eend*, waar zich een grote groep mensen verzameld heeft, die vol aandacht is voor een man op een ladder. Hij is een lid van de rederijderskamer die het programma voorleest dat het publiek te wachten staat. De overige leden leunen uit de ramen op de bovenste verdiepingen. Ze hebben hun vaandel uitgehangen en hun tinnen prijsborden aan de gevel bevestigd als bewijs voor hun overwinningen in onderlinge krachtmetingen, de zogenaamde landjuwelen.

Rederijders (retorici/redenaars) kamers waren sinds de late 15^e eeuw middelpunten van literaire en theateractiviteiten. Deze groepen amateurdichters en -acteurs fleurden het culturele leven op met poëzievoordrachten en komische toneelopvoeringen waarvoor kermissen de belangrijkste gelegenheden boden om het publiek te bereiken. Iedere zichzelf respecterende plaats had tenminste één genootschap en de omgeving van Leiden telde er niet minder dan 18. Het is hier echter niet de Oegstgeester kamer *De Oogen-troostbloem* (opgericht in 1615) met het motto *Oegst geest vreugd*, maar de in hoger aanzien staande kamer *De Egelantiers* uit Amsterdam, omdat op het ruitvormige blazoen aan de muur hún motto staat: *In Liefde bloeyende*. Het onderwerp moet Jan Steen geboeid hebben, want hij komt er regelmatig op terug in zijn werk. Vast staat echter wél dat hij zelf geen lid geweest is, in tegenstelling tot collega-kunstenaars zoals bijvoorbeeld Frans Hals in Haarlem van *De Pelikaan*. Zo nauw was zijn band met deze gezelschappen dus blijkbaar ook weer niet. Sterker nog: analyse van zijn schilderijen leert dat hij én zijn kopers de rederijdersactiviteiten niet onverdeeld gunstig beoordeelden. De voordrachten en optredens waren er door concurrentie van beroepsauteurs en -acteurs (in 1637 was in Amsterdam de eerste commerciële schouwburg geopend) niet beter op geworden en de samenkomsten kregen het imago van braspartijen van boeren die zich toelagden op kluchten van laag allooi. Net zoals de teksten uit die tijd herhaaldelijk de spot dreven



Afb. 3 Jan Steen, *De Kermis te Warmond*, olieverf op doek, 114 x 183 cm.

met de genootschappen, zo had Jan Steen in zijn latere werk zijn eigen manier om ze belachelijk te maken, bijvoorbeeld door de leden in ouderwetse kledij te steken. Maar ook zijn vroege kermis schilderijen veronderstellen een beschouwer die van een hogere maatschappelijke klasse is dan de deelnemende bezoeker. In ons schilderij is die afstand ook letterlijk: door de figuren klein weer te geven en het standpunt hoog te kiezen wordt de kijker niet bij de festiviteiten betrokken, maar beziet hij het gebeuren als buitenstaander; eigenlijk als de elegante, stadse bezoeker die Jan Steen wel opvoert in zijn latere voorstellingen en die misschien geamuseerd toekijkt, maar die altijd rechtstreeks contact met de minder verrijnde kermisbezoekers mijdt.

Jan Steen heeft *Kermis in Oegstgeest*, net als *De kermis te Warmond* (afb. 3), waarschijnlijk geschilderd toen hij tussen 1656/58 en 1660 in de Dorpsstraat in Warmond woonde. Waarom dit dorp? Een verklaring is wellicht het in die tijd in Leiden geldende verbod voor katholieken om een eigen kerkgebouw te stichten. Familieleden en anderen waren hem voor gegaan, omdat de katholieke heer van Warmond, Jacob van Wassenaer van Duivenvoorde hen in staat stelde daar bijeen te komen. Het was ook in Warmond dat Jan Steen een van de hoogtepunten uit zijn oeuvre schilderde: *De Hoenderhof* (afb. 4) dat tot de topstukken van het Maurits-huis behoort. Het kasteel op de achtergrond is Lokhorst of Oud-Teilingen bij Warmond (afb. 5). Lange tijd heeft men gedacht dat het meisje Van Wassenaers dochter Jacoba was, maar naar alle waarschijnlijkheid is het Bernardina Mar-

griet van Raesfelt (1649-1681), die met haar pleegmoeder Anna van den Bongard óók op het huis Lokhorst woonde. De wapens boven de poort zijn namelijk niet van Van Wassenaer, maar van de ouders van de eerste man van Anna. En ongetwijfeld is er een verband geweest tussen Steens verblijf in Warmond en de opdracht voor dat schilderij.

In 1660 vertrok Jan Steen naar Haarlem om na de dood van zijn vader in 1670 voorgoed naar Leiden terug te keren. Hij stierf in 1679 en werd bijgezet in het familiegraf in de Pieterskerk.

Bij de onthulling van het borstbeeld van Jan Steen in de Dorpsstraat in Warmond in november 2008 werd ter gelegenheid van zijn 333^e sterfdag een overzichtstentoonstelling van zijn werk in 2012 in het vooruitzicht gesteld. Een toezegging van de gemeente om te onthouden.

BRONNEN

- Guido Jansen (red.), *Jan Steen, schilder en verteller*, 1996.
- A. Heppner, The popular theatre of the rederijckers in the work of Jan Steen and his contemporaries, in: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 3 (1939-1940).
- *Masters of Dutch Painting*, The Detroit Institute of Arts, coll. cat. 2004.
- Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie Den Haag.
- Gemeentearchief Oegstgeest.



Afb. 4 Jan Steen, *De Hoenderhof*, 1660, olieverf op doek, 107,4 x 81,4 cm.



Afb. 5 Kasteel Lokhorst of Oud Teilingen, fotoarchief RKD.

De achterpagina van dit tijdschrift wordt gebruikt om een bijzondere gebeurtenis in het voorbije halfjaar in beeld te brengen. Een dergelijke gebeurtenis kan van alles zijn: een door de Vereniging Oud Oegstgeest ontvangen schenking, zoals foto's, een schilderij of een briefwisseling; een opmerkelijke verbouwing van een huis; een 100-jarige Oegstgeestenaar; een verenigingsjubileum. Alles kan 'In Beeld' gebracht worden zolang het maar iets met de historie van ons dorp te maken heeft.



In Beeld

Beukenboom in het bos van Poelgeest met de tekst 'Canada May.10(?)45.'

Voor dit nummer van het tijdschrift stuurde de heer Frits Th.M. Spijksma ons een bijzondere opname. Het is een foto die hij gemaakt heeft van een dikke beukenboom die bij de waterput in het bos bij kasteel 'Oud-Poelgeest' staat. Op de boom staan nog leesbare inkeringen die herinneren aan het verblijf van Canadese militairen in het kasteel. In het helaas niet meer in de boekhandel te verkrijgen boek *Oegstgeest in bange dagen* van Riet van Dort en Bert Driessen lezen we in het laatste hoofdstuk, dat getiteld is 'Na de bevrijding', dat op woensdag 9 mei 1945 een colonne voertuigen van de 'Royal Canadian Army', bemand met Canadezen van het 1^e Anti Tank Regiment en het 2^e Light Anti Aircraft zich van Leiden naar Oegstgeest begeeft, om kwartier te maken in het kasteel en het koetshuis van 'Oud-Poelgeest'. Het merendeel van de

mannen wordt ondergebracht in leger tenten in het bos van Poelgeest, zo lezen we. Alwaar dus 65 jaar na dato een beukenboom nog de herinnering draagt aan deze tijd. Intrigerend is daarbij de tekst 'USSR Boris'

links boven op de foto. En het hart dat beide teksten verbindt.

BRON

■ *Oegstgeest in bange dagen*, Riet van Dort en Bert Driessen, 1994.



Canadezen in het bos van Poelgeest.

Hebt u iets dat u graag 'In Beeld' wilt brengen? Stuur dan een bericht aan de redactie: Julianalaan 5, 2341 EN Oegstgeest of mail naar ankecasteel@oegstgeest.demon.nl

Op zondagmiddag 18 april zal Kasteel Oud-Poelgeest in het teken staan van 65 jaar Bevrijding van Oegstgeest. Er wordt een concert uitgevoerd door de Band of Liberation op het bordes van het kasteel tussen 14.30 en 16.30 uur. Het concert is vrij toegankelijk voor het publiek.